

אלול תשע"ו

דפ רשד

בין הדף היומי ופרשת השבוע

בעניין זה קיימת שאלה מפורסמת של המהרי"ט אלגזי לפי כלל זה של 'בל תלין' כיצד מתיישב הכלל של שכר מצוות בהאי עלמא ליכא. והרבה ניסו ליישב בדרכים כאלו ואחרות.

ומתוך המהרי"ט עפ"י הרמב"ם בפירוש המשניות למסכת פיאה על המילים 'שאדם אוכל פירותיהם בעולם הזה...'; כותב הרמב"ם, שבמצוות שבין אדם לחבירו יש שכר גם בעוה"ז ובמצוות שבין אדם למקום השכר הוא לעוה"ב. הסיבה לכך היא מפני שבמצוות שבין אדם לחבירו, האדם עושה פעולה לחבירו בציווי השי"ת ועל זה הבטיח הקב"ה שכר. לכן גם יש איסור 'בל תלין' אם לא יקבל שכרו בעולם הזה (כדין שליח ששכר פועל לבעה"ב ואמר לו שכרך עליי). אבל במצוות שבין אדם למקום עיקר העשייה היא לטובת עצמנו, לכן אין בזה משום בל תלין אם יינתן השכר בעוה"ב.

עקרון זה מוביל אותנו ישירות למקור הבא במסכתנו ב"ק דף קט: בו אומרת הגמרא תנו רבנן מנין לכהן שבא ומקריב קרבנותיו בכל עת ובכל שעה שירצה תלמוד לומר (דברים יח-י) 'ובא בכל אות נפשו ושרת' ומניין שעבודתה ועורה שלו תלמוד לומר (במדבר ה-י) 'ואיש את קדשיו לו יהיו' הא כיצד אם היה בעל מום נותנה לכהן שבאותו משמר ועבודתה ועורה שלו ואומרים הפרשנים דרך דרוש מה הפירוש ואיש את קודשיו לו יהיה?

איש- כל אדם, אשר יתן לכהן או כל נתינה ראויה כמוה, שהיא בבחינת קודשיו, קרי, דברים שמקדיש אותם, אז, לו – הכוונה לנותן, יהיה ממון הרבה. מי שנותן מקבל זאת חזרה. מבט זה מחזק את שאמרנו בשם המהרי"ט כי לא זו בלבד ששכר מצוות בהאי עלמא ליכא אלא גם זאת שיש בכלל שכר עד כדי שהנותן הופך למקבל הוא חידוש וחסד בפני עצמו.

יעקב אבינו אומר 'קטונתי מכל החסדים ומכל האמת'. ניחא מכל החסדים, שכן אדם במדרגת ענווה כזו שאומר לא מגיע לי שיגמלו עמי חסד, ברור. אך מהו שאמר ומכל האמת, אם באמת מגיע, אז צריך לקבל? – אלא אומר יעקב גם מה שלכאורה באמת מגיע במערכת היחסים הזו שנבנתה ע"י הקב"ה ביננו לבינו, גם זה חסד.

ובעניין זה של שכר והחסד הנעוץ בו יש להזכיר את הפסוק בתהילים מזמור ס"ב: "ולך ה' (שם אדנות) חסד פי אֶתָה תְּשַׁלֵּם לְאִישׁ כְּמַעֲשָׂהוּ".

גם בפסוק זה קיים לכאורה קושי לשוני. מהו שכתוב תשלם... כמעשהו, היה לו לומר תשלם על מעשהו. וכן אם זה תשלום על מעשה מדוע זה חסד? – אלא שעל עניין זה כבר ענינו למעלה שכל המערכת הזו שאנו זכאים בכלל לשכר על משהו שאנו מחוייבים לעשות בדבר ה' זהו חסד. כי עצם העשייה היא כבר מטיבה עמנו ולכאורה השכר הוא בבחינת מותרות. וזו גם הסיבה לכך שהפסוק משתמש בכ"ף הדימיון כמעשהו ולא במילת היחס על מעשהו. היות שהמעשים אותם אנו עושים הם כה קטנים בהלימה לשכר הניתן בגינם וכמו שאמר הגר"א עת שבכה טרם פטירתו שבעוה"ז בכמה פרוטות אדם קונה מצווה כציצית ששקולה כנגד כל תרי"ג מצוות. נמצא איפה שהשכר הוא כמעשהו, כי הוא הרבה יותר מהתגמול הראוי למעשהו.

בימים אלו בהם אנו באים חשבון עם עצמנו כלפי בוראנו יש להזכיר לעצמנו עניינים אלו שכן יש להם גם היבט הפוך.

ב"ק צח: - צ"ט. - ביומו תתן שכרו - לפרשת כי תצא וימא אלול

המשנה בדף צח: אומרת: "נתן לאומנין לתקן וקלקלו חייבין לשלם..." על כך אומרת הגמרא בשם רב אסי: "לא שנו, אלא שנתן לחרש שידה תיבה ומגדל לנועץ בהן מסמר ונעץ בהן מסמר ושיברן אבל נתן לחרש עצים לעשות שידה תיבה ומגדל ועשה מהן שידה תיבה ומגדל ושיברן פטור מאי טעמא אומן קונה בשבח כלי"

בשלב זה נכנסת הגמ' לסוגיא זו האם אכן אומן קונה בשבח כלי או לא. מנסה לצורך כך להביא ראיות להקשות קושיות וכו'.

אחת הקושיות שמקשה הגמרא היא מברייאתא בה כתוב: "תא שמע הנותן טליתו לאומן, גמרו והודיעו אפילו מכאן ועד עשרה ימים אינו עובר עליו משום (ויקרא יט-ג) לא תלין נתנה לו בחצי היום כיון ששקעה עליו החמה עובר עליו משום בל תלין, שואלת הגמ' אם אכן אומן קונה בשבח כלי מדוע עובר משום בל תלין – כך מנסה הגמרא להוכיח שאומן לא קונה בשבח. מצווה זו של בל תלין ומנגד מצוות העשה של ביומו תתן שכרו מצויה היא לרוב בהתנהלותנו היומיומית כמעט אצל כל אחד מאתנו (מורה פרטי, נותן שירות, מנקה וכו') ננסה לסקור מעט את גדרי החיוב, הדיונים אודותם והתנאים לחלות האיסור.

דיונים בגדרי החיוב

א. יש לדון ביסוד איסור הלנת שכר אם הוא משום זכות ממון שיש לשכיר לתבוע שכרו, או שהוא רק דין איסור ויש נפקא מינה לכמה עניינים.

ב. ועוד יש לדון האם רשאי הפועל להסכים על שינוי במועד תשלום שכרו שמא זה בגדר מתנה על מה שכתוב בתורה ובמידה ושונה המועד, האם המועד האחר שנקבע הופך להיות מועד התשלום לענין 'בל תלין'.

שאלות בדיני המצוה

א. סדרי עדיפויות בתשלום משכורות.
ב. האם בתשלום משכורת בשיק דחוי מקיים מצות "ביומו תתן שכרו".

תנאים וסוגיות באיסור הלנת שכר

פירוט התנאי	פירוט / הערות
א. הגעת מועד חיוב תשלום השכר	מתי נחשב הגעת זמן בשכיר יום, לילה, שעות, קבלנות וכו'.
ב. במקרה שאין למעביד כסף	האם חל חיוב מימוש נכסים לצורך תשלום או ללוות על מנת לשלם
ג. תביעת התשלום ע"י העובד	לא תבע, האם הפסיד, הגיע אך לא תבע בפה במפורש, האם חייב המעביד לשלם רק בגין תביעת תשלום שכר מפורשת?
ד. שכירת עובד ע"י שליח	חברת כח אדם, עובד שיש מוסד האחראי לתשלום שכרו וכו'

הסיפור איננו סיפור פשוט וכיאה לסיפורי ר' נחמן יש דרכים ואופנים רבים לפרשו. אחת הדרכים לפרש היא כי בת המלך עמה מתוועד המלך עד שהוא מגיע עימה לשעת רוגז, היא השכינה שאותה הקב"ה, המלך, משכין גם בקרבנו ולא רק בעולמותיו העליונים.

מצב זה הנגרם דווקא בעת של התוועדות עשוי לקרות בשל העובדה כי שניים שמתוועדים ונוצרת קרבה ביניהם עשויה פעמים להקהות את ההבדל שביניהם, את הבדלי המעמדות או הסמכות ונוצר מצב בו מי שאמור לרכוש כבוד כלפי זולתו בהתוועדות שכן גדול הוא ממנו מרגיש שווה בין שווים ומתנהג בהתאם. במצב זה התיקון הוא ריחוק, או בלשון היחס ביננו לקב"ה, הסתר פנים, בשצף קצף הסתרת פניי וכו' וזו האבידה הגדולה. השני למלכות כמוהו כגדולי וענקי ישראל לדורותיהם החשים את צער המלך הקורא שובי שובי השולמית שובי ונחזה בך...עושים הם מאמצים כבירים להשיב את האבידה אל קונה. בסיפור כתוב כי השני למלכות היה מבקשה מאד זמן מרובה מאד עד שמצאה.

אנו קוראים בפרשת ואתחנן (דברים ד, כט) "וּבְקִשְׁתֶּם מִשֶּׁם אֶת ה' אֱלֹהֵיךָ וּמִצֵּאתָ כִּי תִדְרָשְׁנוּ בְּכָל לְבָבְךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ..."

בימים אלו של חודש הרחמים והסליחות בהם כל אחד מאתנו יוצא למסע חיפוש של הגדרת העצמי שלו כעובד ה' לקראת ההמלכה הקריבה ובאה, חיפוש עד למציאה בעז"ה כפי שנצטוונו שבימים אלו, בשיאם הבא בעש"ת יש מצווה 'דרשו ה' בהמצאו' יש סגולה מיוחדת למצוא.

על דרך הרמז ועל פי הגמרא הנלמדת כאן יש לדעת שמציאה – דאתאי לידיה משמע. אין המציאה יכולה להיחשב למציאה עד שהיא לא באה לידינו ואנו יכולים לאחוז בה כדבר ממשי.

בדרך, אותה דרך המתוארת בסיפור לפרוטורות, רוויית החוויות, הכשלוניות, ההפתעות והחזיונות, יש לדעת, כי המטרה היא...עד שמצאה. ומצאה, מלמדת אותנו הגמרא שהיא נחשבת רק אם אוחזים בדבר האמיתי באופן ממשי, מוחשי, כאשר הוא כפי שהיה במקוריותו.

יהי רצון שנדע להיאחז בדרך זו אליה יצאנו בדברים ממשיים דברים שיקרבו אותנו לדבר האמיתי למציאה האמיתית ולהצלחה במשימתנו, דרשו ה' בהמצאו קראוהו בהיותו קרוב. ובזכות כך נזכה בעז"ה להיכתב ולהיחתם בספר חיים טובים ולשנה טובה ומתוקה.

גם כשח"ו התגמול הוא לא שכר, הקב"ה משלם רק כמעשהו ולא ח"ו כפי שהיה ראוי. שמעתי על כך פעם משל למה הדבר דומה, לקבצן שהיה מחזר אחר תרומות בעיירה והגיע לביתו של אחד מעשירי העיירה. לראשו של הקבצן הייתה מגבעת מרופטת אותה חשק מאד הקבצן להחליפה בחדשה יותר ולכל הפחות את הסרט המעטר אותה. בעומדו על מפתן דלתו של אותו גביר, עת הלך בעה"ב להביא לו צרור מטבעות לתרומה, צדה עינו של אותו קבצן במין חבל מעוטר המשתלשל לו מן התקרה. חשב הקבצן, לחבל זה אין כל שימוש, ומאחר והוא משתלשל מן התקרה בל ישימו לב להיעדרותו והוא יעטר את מגבעתי המרופטת חלף הסרט המעטר אותה כעת, שהתבלה לגמרי. שלח את ידו לכיסו הוציא סכין שהיה באמתחתו וחתך את החבל המעוטר. או אז, נשמע רעש פיצוץ אדיר וחזק וכל נברשת הקריסטלים שהייתה מחוברת לתקרה באמצעות אותו חבל נשמטה נפלה ומילאה את סלון הבית בשברי קריסטל מנופצים לרסיסים. העשיר הגיח מייד בבהלה מחדרו והוכה בתדהמה למחזה עינו. מייד הבין את שקרה, ושאל את הקבצן מדוע עשה זאת. הקבצן ענה את שעל לבו וכי חפץ היה רק לעטר את כובעו בחבל שנראה מיותר ותמים למדי. לשמע דברים אלו לקח מייד העשיר את כובעו של העני שהיה מרופט גם כך דרך עליו עד כדי שלא היה ראוי לשימוש כתגמול על מעשהו.

לפשר שאלת בני הבית מפני מה עשה כך ומה הדימיון בכלל בין הנזק שבהריסת הכובע לבין הנזק של שבירת הנברשת? – ענה העשיר, אינכם מבינים, קבצן זה אין לו מושג תפיסה והבנה בגודל הנזק של שבירת הנברשת זה מחוץ למושגיו הכלכליים תפיסתיים. עם זאת הכובע הכ"כ יקר לו עד שהיה מוכן לשלוח יד ולחתוך רכוש של משהו אחר כדי לעטרו מעט, אותו כובע, בעצם העובדה שלקחתי לו אותו גרמתי לו השבת נזק והבנה כי מעשהו היה חמור לבלתי הכר.

כך ביחס של מעשינו וחטאינו לבין התשלום הניתן ע"י הקב"ה ברחמים. בחטאינו אנו שוברים קריסטלים בעולמות העליונים אך הקב"ה מעניש אותנו רק כמעשהו כמו שאנחנו מבינים בבחינת נטילת המגבעת.

נזכה בעז"ה לרחמים ולחסד בדיון, כפי המתואר כאן בפסוק, מחד שם אדנות, שם דין ומצד שני שזור בה גם חסד ולך ה' החסד. אכ"ר.

בבא קמא דף קיג: - ומצאתה - דאתא לידיה משמע - לפרשת וכי תצא

בסוף המסכת וכאות התקרבות לענייני בבא מציעא ומציאות קיימת סוגייה של מציאת אבידה של נכרי וכך אומרת הגמרא בדף קיג: "אמר רב מנין לאבידת הכנעני שהיא מותרת שנאמר (דברים כב-ג) לכל אבדת אחיך לאחיך אתה מחזיר ואי אתה מחזיר לכנעני ואימא הני מילי היכא דלא אתי לידיה דלא מחייב לאהדורי בתרה אבל היכא דאתי לידיה אימא ליהדרה? אמר רבינא (דברים כב-ג) ומצאתה - דאתאי לידיה משמע. כלומר אתה נקרא מוצא רק כאשר פיזית את מחזיק בידך את המציאה.

דף זה נלמד בעז"ה בח"י באלול יום ההילולא של הבעש"ט ז"ע. וידוע סיפור המעשה ב'אבידת בת מלך' מפי צאצאו רבי נחמן מברסלב, העוסק אף הוא כשמו עוסק באבידה ובמציאתה.

פירושים רבים נאמרו לסיפור זה ונסה לתמצת מחלקם.

ראשית תמצית הסיפור הנו אודות בת מלך שלאחר שרגז עליה המלך ברוחה ונעלמו עקבותיה והמלך הצטער עליה מאד. בעקבות כך יוצא המשנה למלך לחפש אודותיה עד שמוצא אותה כשבדרך נקלע לכל מיני סיטואציות שמכל אחת יש מה ללמוד.

הסיפור מתחיל במשפט: "בדרך ספרתי מעשה, שכל מי שהיה שומעה, היה לו הרהור תשובה..."

אשמח, כי כל מי שקורא את תוכנו של הדף יקדיש את שכר לימוד התורה העולה מהדברים הנקראים לעילוי נשמתו של ר' אורי שלומאי ז"ל בן ר' אשר אנשל יבלחט"א.